

VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN OZODLIK DAN MAHRUM QILISH JAZOSINI TAYINLANISH VA IJRO ETISH TARTIBI

RO'ZIMBOYEV FAYOZJON G'ULOM O'G'LI

Toshkent davlat yuridik universiteti,

Korrupsiyaga qarshi kurash va komplayens nazorat mutaxassisligi magistranti

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, voyaga yetmaganlar odil sudlovi, qonunchilik bazasi, voyaga yetmaganlar odil sudlovining tamoyillari va maqsadlari, qamoqda saqlash sharoitlari, reabilitatsiya va reintegratsiya, balog'atga yetmagan bolalar adliyasining muammolari, ta'lim dasturlari, omillarni aniqlash, tizimli o'zgarishlar.

Key words: juvenile, juvenile justice, legal framework, principles and goals of juvenile justice, conditions of detention, rehabilitation and reintegration, problems of juvenile justice, educational programs, identification of factors, systematic changes.

Ключевые слова: несовершеннолетние, ювенальная юстиция, законодательный фреймворк, принципы и цели ювенальной юстиции, условия содержания, реабилитация и реинтеграция, проблемы ювенальной юстиции, образовательные программы, идентификация факторов, системные изменения.

Zamonaviy jamiyatda "voyaga yetmaganlar" atamasi qonuniy voyaga yetmagan shaxslarni anglatadi. Bu yosh odatda qonun bilan belgilanadi va mamlakatdan mamlakatga farq qilishi mumkin. Jinoyat protsessi doirasida voyaga yetmaganlar yoshi, psixologik xususiyatlari va jamiyatdagi mavqeini hisobga olgan holda alohida huquqiy va protsessual muammolarga duch kelishadi. Voyaga yetmaganlarning jinoiy javobgarligi bilan bog'liq muammolar ularning huquqlarini himoya qilish nuqtai nazaridan tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Voyaga yetmaganlar odil sudloviga voyaga yetmaganlarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda va jamiyatdan chetlashtirishga emas, balki ularni reabilitatsiya qilishga qaratilgan muvozanatli

yondashuvni ta'minlashga intiladi. Ushbu o'zgarishlardan kelib chiqib, voyaga yetmaganlarga nisbatan jazo tayinlash va ijro etishni tartibga soluvchi qonun va mexanizmlarni qayta ko'rib chiqish va tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Voyaga yetmaganlarning jinoiy javobgarligi sohasidagi amaldagi qonunchilikni o'rganish jazo tayinlash va ijro etish jarayonlarini tartibga soluvchi huquqiy mexanizmlar samaradorligini baholash imkonini beradi. Ushbu tahlil qonunchilikdagi tuzatish yoki takomillashtirishni talab qiluvchi kamchiliklar, qarama-qarshiliklar yoki nomuvofiqliklarni aniqlashi mumkin. Voyaga yetmaganlarga nisbatan odil sudlovning asosiy tamoyillari bolaning yoshi, rivojlanishi va ijtimoiy muhitini hisobga olgan holda uning manfaatlarini himoya qilishdir. Bunday adolatning maqsadi nafaqat huquqbuzarlik uchun jazolash, balki buzilgan huquqlarni tiklash va voyaga yetmaganni reabilitatsiya qilish uchun shart-sharoitlarni ta'minlashdir. Ushbu tamoyillarni aniqlash qonunchilik qanday qilib insonparvar va adolatli voyaga yetmaganlarga nisbatan odil sudlov tizimini yaratishga qaratilganligini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Sud jarayoni voyaga yetmagan shaxs ishtirok etgan jinoyat ishini ko'rib chiqishdan boshlanadi. Muhim qadam jazo turi va muddatini aniqlash bo'lib, u ijtimoiy xizmat, majburiy ta'lim yoki reabilitatsiya dasturlari kabi muqobil choralarni o'z ichiga olishi mumkin. Bunda sodir etilgan jinoyatning holatlari ham, o'smirning individual xususiyatlari ham hisobga olinadi. Hukm chiqarish jarayoni nafaqat sudning, balki prokuror, himoyachi, ayblovchi va ayrim hollarda ijtimoiy xizmatlar kabi boshqa asosiy tomonlarning ham faol ishtirokini o'z ichiga oladi. Odil qaror qabul qilish va voyaga yetmaganlarning huquqlari hurmat qilinishini ta'minlash uchun manfaatlar muvozanatini ta'minlash va barcha tomonlarning fikrini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Bu bosqich, shuningdek, voyaga yetmagan jinoyatchining ahvoli va ehtiyojlarini chuqurroq tushunish uchun psixologik, ijtimoiy va huquqiy baholash o'tkazish bilan bog'liq. Yakuniy qaror nafaqat jazoga, balki jamiyat manfaatlarini va jabrlanganlarning huquqlarini himoya qilishni hisobga olgan holda o'smirni sog'lomlashtirish va reabilitatsiya qilishga qaratilgan bo'lishi kerak. Voyaga yetmaganlarning yoshini hisobga olish muhim, chunki bu uning jismoniy va psixologik

rivojlanishi bilan bog'liq. Sud jazo to'g'risida qaror qabul qilishda aybdorlik darajasini, jinoyatni anglashini va jazoni yengillashtiradigan holatlarning mavjudligini hisobga oladi. Bu oila muhiti, ta'lim va ijtimoiy xizmatlardan yordam olish kabi tashqi omillarning ta'sirini o'z ichiga olishi mumkin. Voyaga yetmaganlar uchun jazo qo'llash faqat o'smirning xatti-harakatlarini tuzatishga qaratilgan sanksiyalar bilan cheklanmaydi. Jinoiy xulq-atvorning sabablarini bartaraf etish va qaytalanishning oldini olishga qaratilgan tarbiyaviy va rehabilitatsiya tadbirlari muhim o'rin tutadi. Rehabilitatsiya dasturlari, muqobil ta'lim va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash voyaga yetmaganning jazoni o'tab bo'lgandan keyin jamiyatga muvaffaqiyatli qayta integratsiyalashuvida asosiy rol o'ynashi mumkin. Voyaga yetmaganlar jazoni o'tayotgan muassasalarda ular uchun xavfsiz va qulay sharoit yaratish muhim jihatdandir. Bu ularning huquqlarini hurmat qilish, ta'lim va rehabilitatsiya dasturlarini taqdim etish va ularning ijtimoiy moslashuvi uchun qulay muhit yaratishni o'z ichiga oladi. Ta'lim va rehabilitatsiya dasturlari voyaga yetmaganlarni jamiyatga qayta kirishga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu dasturlar nafaqat ta'lim yo'qotishlarini qoplashga, balki ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga va integratsiya jarayonini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Chiqarilgandan keyin qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish va vaqti-vaqti bilan taraqqiyotni nazorat qilish rehabilitatsiya harakatlarining samaradorligini oshirishi mumkin. Voyaga yetmaganlarning huquqlarini himoya qilish va rehabilitatsiya qilishga qaratilgan balog'atga yetmaganlar adliyasi e'tibor va tuzatishni talab qiladigan bir qator muammolarga duch kelmoqda. Tizim samaradorligini tahlil qilish jazoni qo'llashdagi tengsizliklar, ozodlikdan mahrum qilish joylarining resurslari va sharoitlaridagi kamchiliklar, shuningdek, jarayonda ishtirok etayotgan turli tuzilmalar o'rtasidagi muvofiqlashtirishning nomukammalligini aniqlaydi. Muammolarni aniqlash bizga balog'atga yetmaganlarga oid adliya sohasida istiqbolli o'zgarishlar va takomillashtirishlarni taklif qilish imkonini beradi. Bu nafaqat voyaga yetmaganlarning huquqlarini kafolatlashga qaratilgan qonunchilikdagi o'zgarishlarni, balki qarorlar qabul qilish jarayonlarini optimallashtirishni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek,

muassasalardagi sharoitlarni yaxshilash va xatti-harakatlarni tuzatishning muqobil usullarini faol joriy etish muhimdir. Voyaga yetmaganlarning jamiyatga muvaffaqiyatli qayta integratsiyalashuviga qaratilgan ta'lim va rehabilitatsiya dasturlarini yaratish muhim qadam bo'ladi. Qonun chiqaruvchilar, advokatlik tashkilotlari va ta'lim muassasalari kabi turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi ochiq muloqot va hamkorlik balog'atga yetmaganlarga nisbatan adolatli va samarali adliya tizimini yaratishga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish jazosini tayinlash va ijro etish tartibini voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha odil sudlov nuqtai nazaridan tahlil qilib, ushbu mavzu zamonaviy odil sudlovda asosiy o'rin tutayotgani ayon bo'ladi. Taqdim etilgan sharh jazo to'g'risida qaror qabul qilishda o'smirlarning yoshi, psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olish muhimligini ochib berdi. Voyaga yetmaganlarning huquqlarini himoya qilish va rehabilitatsiya qilishga qaratilgan qonunchilik bazasi yanada insonparvar va adolatli tizim yaratish istagini bildiradi. Biroq tizimdagi tengsizlik va kamchiliklar kabi e'tibor va qayta ko'rib chiqishni talab qiladigan muammolar aniqlandi. Shuni ta'kidlash kerakki, rivojlanish istiqbollari nafaqat qonun hujjatlariga o'zgartirishlar kiritish, balki ta'lim va rehabilitatsiya dasturlarini faol amalga oshirishni ham o'z ichiga oladi. Faqatgina bunday kompleks yondashuv voyaga yetmaganlarga jinoyat uchun jazonigina emas, balki o'z harakatlarini qayta ko'rib chiqish, o'rganish va jamiyatga to'laqonli fuqaro sifatida qaytish imkoniyatini ham beradi. Shu bois, voyaga yetmaganlarga nisbatan odil sudlovni takomillashtirish jamiyatning turli manfaatdor tomonlarini balog'atga yetmagan huquqbuzarlarning huquqlari va kelajagini himoya qilishga qaratilgan yanada adolatli, insonparvar va samarali tizim yaratish uchun birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Shakirov F. S. “VOYAGA YETMAGANLARGA NISBATAN TAYINLANADIGAN JINOIY JAZO TURLARI VA ULARNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI” //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – T. 3. – №. 4. – C. 845-851.
2. Sayfullayev S. A. “JAZONI O‘TASHDAN MUDDATIDAN ILGARI SHARTLI RAVISHDA OZOD QILISH TARTIBI” //Central Asian Academic Journal of Scientific Research. – 2022. – T. 2. – №. 7. – C. 119-124.
3. Xalilov D., Muxammatqulov S. “AXLOQ TUZATISH ISHLARI TARIQASIDAGI JAZO TUSHUNCHASI VA UNI IJRO ETISHNING AHAMIYATI” //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 7. – С. 31-39.
4. Sardor B., Shahzod G. “O‘ZBEKISTON VA QOZOG‘ISTON RESPUBLIKALARIDAGI JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARI HAQIDA” //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – Т. 3. – №. 29. – С. 218-223.